योगे च जननीवे पूर्वसंयोगनाशस्यामेयत्वे इति चेन्न स्वोत्पत्त्यनन्तरोत्पत्तिकभावभूतानमेयत्वस्य कर्मणो निरमेयत्वात् । विभागजस्तु विभागो द्विविधः कारणमात्रविभागजकारणाकारणविभाग१भेदात् कारणाकारणविभागजकार्याकार्यविभाग२भेदाच्च तत्र कारणमात्रविभागात् कारणाकारणविभागो यथा कपालद्वयविभागात् कपालाकाशविभागः १कारणाकारणविभागाच्च कार्याकार्यविभागो २यथाऽङ्कुलीतरुविभागाद्धस्ततरुविभागस्ततः शरीरतरुविभाग इति । ननु विभाग एव न प्रमाणं संयोगाभाव एव विभागव्यवहारादिति चेन्न संयोगाभावोऽत्यन्ताभावश्चेत् गुणकर्मणोरपि विभागव्यवहारप्रसङ्गात् द्रव्ययोर्वर्त्तमानः संयोगात्यन्ताभावो विभक्तप्रत्ययहेतुरिति चेत्तावद्वयावयविनोरपि प्रसङ्गात् स्वकार्यकारणभूतयोर्द्रव्ययोरिति चेत् विन्ध्यहिमवतोरपि स्यात् भवत्येव तत्रेति चेन्न आत्मनो गुणकर्मणोरपि भावात् तस्मात्मनधिकत्वं व्यवहारश्च चिन्त्यमानत्वात् संयोगविनाशो विभाग इति चेत् एकतरसंयोगिनाशेन नष्टे संयोगे तद्व्यवहारप्रसङ्गात् संयोगिनोर्विद्यमानयोरिति चेत् एकसंयोगनाशानन्तरं पुनः संयुक्तयोः कृतवानसंयोगदशायामपि विभक्तप्रत्ययप्रसङ्गात् यावत्संयोगनाशस्तावेति चिरैकसंयोगनाशे तदभावप्रसङ्गात् तत्र यावदर्थाभावात् । तस्मादस्ति विभागोऽर्थान्तरम् स च गुणः विरोधिगुणान्तरनाश्यः विरोधिनं समानाधिकरणं गुणमन्तरेण सत्त्वाश्रये गुणनाशानुपपत्तेः कर्मैव संयोगनाशकं स्यादिति चेन्न विरोधिनो गुणस्य गुणनाशकत्वात् । किञ्च यत्राङ्कुलीहस्तभुजशरीराणां स्वस्वकर्मणा तरुसंयोगस्तत्राङ्कुलीमात्रे सङ्कुचनेन कर्मणाऽङ्कुलीतरुसंयोगनाशसम्भवेऽपि हस्ततरुभुजतरुशरीरतरुसंयोगानामनाशप्रसङ्गात् हस्तादीनामक्रियत्वात् अङ्कुलीकर्मणश्च व्यधिकरणत्वात् व्यधिकरणस्यापि कर्मणः संयोगनाशकत्वे क्वचिदप्युत्पन्नेन कर्मणा युगपदेव सर्वसंयोगनाशापत्तेः । तन्मते तत्र का गतिरिति चेत् अङ्कुलीतरुविभागेन जनितो हस्ततरुविभागो हस्ततरुसंयोगनाशक इत्यभ्युपगमात् । व्यधिकरणेनाङ्कुलीकर्मणैव हस्ततरुसंयोगनाशोऽस्तु न चातिप्रसङ्गः आश्रयाश्रितपरम्परासंयोगस्यैव व्यधिकरणकर्मनाश्यत्वाभ्युपगमादिति सर्वत्रेन यदुक्तं तदपि न युक्तं विरोधिनः समानाधिकरणस्यैव सर्वत्र नाशकत्वाद्गमवात् बाधकत्वान्तरेण तत्परित्यागाद्गुणपत्तेः । शब्दविभागौ च विभागकार्यौ तत्र विभागस्य शब्दाद्यसमवायिकारणत्वं न सम्भवति न हि वंशे पाट्यमाने टवे च चरणयन्त्रावष्टम्भे टवान्तरे चोपरिक्षिप्यमाणे यः शब्दोत्पद्यते तत्र टवाकाशविभागादन्य टवसमवायिकारणं पश्यामः । न च टवटङ्कतदाघातस्फुटहेतुचीत्कारे विभागातिरिक्तसमवायिकारणं पश्यामः । कारणाकारणविभागाच्च कार्याकार्यविभागमनुमन्यामहे कथमन्यथा स्वस्वकर्मजनिताङ्कुलीतरुसंयोगभुजतरुसंयोगशरीरतरुसंयोगानामङ्कुलीमात्रोत्पन्नकर्मणाऽङ्कुलीतरुविभागे सति अङ्कुलीतरुसंयोगनाशे सत्यपि हस्ततरुसंयोगादीनां नाशः तत्र हि विभागजविभागपरम्परैव तत्तत्संयोगनाशिकेत्युक्तत्वात् कारणद्वयविभागपूर्वके तु कारणाकारणविभागे न संप्रत्ययः यतोऽवयवे यदुत्पन्नं कर्म तेन टवान्तरविभागवदाकाशादिविभागस्यापि जननसम्भवात् तावद्भिः कर्मभिर्यत्र संयुक्तमासीत् तावद्भिस्तत्कर्मणा विभागस्य दर्शनात् तस्याङ्कुल्यन्तरावभागवदाकाशादिदेशेभ्योऽपि विभागा न कल्प्यन्ते । कपालटवे चोत्पन्नेन कर्मणा टवान्तरविभागवदाकाशादिदेशेभ्यो वा न विभागा आरभ्यन्ते द्रव्यारम्भकसंयोगाविरोधिनः शतमपि विभागानेकं कर्मारभतां । यत्तु कर्म द्रव्यारम्भकसंयोगविरोधिनं विभागमारभते न तत् द्रव्यारम्भकसंयोगाविरोधिनमपि यच्च द्रव्यारम्भकसंयोगाविरोधिनं तद् द्रव्यारम्भकसंयोविरोधिनमिति ब्रूमः । कुत एतदिति चेत् कार्यवैचित्र्यं च कारणवैचित्र्यप्रत्यायकत्वात् । ननु कर्मणि वैचित्र्यमाश्रयत्वं तथाचैकं कर्म द्रव्यारम्भकसंयोगविरोधिनं विभागं जनयत् यथा विरुद्धं कथमङ्कुलादावपरस्य द्रव्यारम्भकसंयोगविरोधिनमविरोधिनञ्चोभयमिति मैवं कार्यविरोधो हि कारणवैचित्र्यकल्पनामूलं स च विरोधः एकस्य द्रव्यारम्भकसंयोगप्रतिबन्धित्वेन अपरस्य तु तदप्रतिबन्धत्वेनेति तत्रैव वैचित्र्यस्यापि कल्पनौचित्यात् तस्मादेवं यदत्रे वर्त्तमानं कर्म टवद्वयविभागमात्रं जनयति च च विभागोऽग्रे आकाशादिदेशादिभागं द्रव्यारम्भकसंयोगाप्रतिबन्धिनं विभागमारभते तस्य च विरोधेन्य विभागजनने कर्मावापत्तिरिति द्रव्यनाशविशिष्टं कारणमेवेति । ननु तदानीमपि कर्मैव तज्जनयतु अतीतकालत्वात् विभागजनने कर्मण. स्वोत्पत्त्यनन्तर एव क्षणे तत्रैकं विभागेन जनिते विभागान्तरे कर्म